

ONA TILI TA'LIMIGA INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA O'QUVCHILARNING LINGVISTIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH MAZMUNI

*Omonova Dildora Nekmurod qizi,
Boshlang'ich ta'lim kafedrası o'qituvchisi, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
Buxoro davlat pedagogika instituti
<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.2.2.034>*

Annotatsiya: Ushbu maqolada til ta'limida integrativ yondashuvning o'ziga xos xususiyatlari, tillar aro bog'lanishning o'zaro, umumiy tutash nuqtalarini aniqlash, shuningdek, uyg'unlashayotgan tillar o'quv dasturlarini solishtirish haqida fikr yuritilgan. Shuningdek umumiy o'rta ta'lim maktablarida tillararo bog'lanishni amalga oshirishning potensial holatlari, darslarda integratsiyani qo'llagan holda, lingvistik kompetensiyalarini rivojlantirish haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: integrativ yondashuv, lingvistik kompetensiya, integratsiyalashgan ta'lim, fonetika, frazalogiya, transpozitsiya va interferensiya hodisalari.

СОДЕРЖАНИЕ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА К ОБУЧЕНИЮ РОДНОМУ ЯЗЫКУ

*Омонова Дилдора Некмурод кизи,
Преподаватель кафедры начального образования, доктор философских наук (PhD)
педагогических наук Бухарского государственного педагогического института.*

Аннотация: В данной статье рассматриваются особенности интегративного подхода в языковом образовании, выявление взаимных, общих точек связи языков, а также сравнение совместимых языковых программ. Также рассмотрены потенциальные случаи внедрения межъязыкового общения в общеобразовательных школах мумии, развития языковой компетенции с помощью интеграции на уроках.

Ключевые слова: интегративный подход, языковая компетентность, интегрированное образование, фонетика, фразеология, явления транспозиции и интерференции.

CONTENT OF DEVELOPMENT OF STUDENTS' LINGUISTIC COMPETENCE BASED ON AN INTEGRATIVE APPROACH TO MOTHER TONGUE EDUCATION

*Omonova Dildora Nekmurod qizi,
Teacher of the Department of Primary Education, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical
Sciences, Bukhara State Pedagogical Institute.*

Abstract: This article discusses the specific features of the integrative approach in language education, the identification of mutual, common points of connection between languages, as well as the comparison of compatible language curricula. Also, the potential cases of implementation of interlinguistic communication in secondary schools of mummy, development of linguistic competence using integration in lessons are considered.

Keywords: integrative approach, linguistic competence, integrated education, phonetics, phraseology, transposition and interference phenomena.

Kirish. Jahonda ta'lim oluvchilarni madaniyatlararo muloqotga tayyorlash, o'qitishda fanlararo integratsiyaga tayanish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Til ta'limida tafakkur va nutq rivojiga doir ilg'or yondashuvlarni qo'llash, bilim olishga rag'batni kuchaytirish, ta'lim oluvchilarda egallangan bilimlarni hayotga tatbiq etishga doir ko'nikmalarni shakllantirish masalalari yetakchilik qilmoqda.

Til ta'limida integrativ yondashuvlarning o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Tillaro bog'lanishda ularning umumiy tutash nuqtalarini aniqlash, tuzilishini ko'rib chiqish, shuningdek, uyg'unlashayotgan tillar o'quv dasturlarini solishtirish maqsadga muvofiq. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida tillararo bog'lanishni amalga oshirishning potensial holatlarini aniqlash mumkin.

Bunda transpozitsiya shovqin bilan yonma-yon – allaqachon mavjud bo'lgan bilimlarni boshqa bilimlarga yoki harakatlarga o'tkazib, yangi ko'nikmalarni bajarishda qiyinchiliklarga olib keladi.

Darslarda integratsiyani qoʻllagan holda, transpozitsiya hodisasiga eʼtibor qaratish va aralashuv hodisalaridan qochish kerak. Ona tili darslarida integratsiyaning tavsifiga asoslanib, maktab amaliyotida qoʻllaniladigan materialning joylashuvi usuli asosida til boʻlimlari: fonetika, soʻz boyligi, frazeologiya kabilarni oʻrganish mumkin. Ushbu yondashuv maqsadga muvofiq boʻlib, muayyan mavzularni oʻrganayotganda tillararo bogʻlanishdan foydalanish kutilgan natijani taʼminlaydi.

Metodlar. Maqolada integratsiya uchun mos mavzularni belgilashda ona tili va ingliz tillarining asosiy nuqtalariga eʼtibor qaratildi va aynan shu jihatlar oʻquvchilarga qiyinchilik tugʻdirishi aniqlandi.

I. Fonetika. Orfoepiya. Ona tilini ingliz tili bilan bogʻlab oʻrganishni fonetika darslaridan boshlash mumkin. Taʼkidlash joizki, ingliz tili alifbosidagi barcha harflar tovushga ega va ular soʻzning boshida kelishi mumkin. Bu oʻquvchilarga, masalan, b harfi faqat oldingi undoshning yumshoqligini (ball-koptok, boy-oʻgʻil bola), shuningdek, b / b harf belgilarini yoki boʻlinish belgilari (kirish, kenglik) vazifasini bajarishini bildiradi.

Ona tilida qattqlik / yumshoqlik mazmunli funksiyaga ega (koʻmir – burchak, qaragʻay, tol, ot – ot, sayoz – boʻr, kuya – iskana), ammo ingliz tilida bunday emas. Bu yana bir bor ona tilidagi b/b belgilarining maxsus funksiyasini koʻrsatadi.

Ingliz tilida unli uzunlik / qisqalik mazmunli funksiyaga ega:

Kema- (Ship) – kema

qoʻylar (Sheep) – qoʻy

Bu ikkala soʻzning oʻqilishi bir xil ammo, talaffuzida farq bor.

Rus tilidagi kabi ingliz tilidagi urgʻu ham mazmunli birlikdir:

Present -hozirda

Present– sovgʻa

Oʻzlashtirilgan soʻzlardagi urgʻuning oʻrni har doim ham manba tiliga bogʻliq emas. Urgʻuning oʻzgarishi muqarrar, bu oʻzlashtirilgan xorijiy soʻzlarning ona tili lugʻati bilan oʻzaro taʼsirini koʻrsatadi. Ular asta-sekin oʻzlashtirilib, tizimli boʻlmagan hodisadan tizimli hodisaga aylanadi. Manba tilida urgʻuga rioya qilish quyidagi hollarda kuzatiladi:

1.-er, -or kabi yoki ikki va uch boʻgʻinli soʻzlar bilan tugaydigan ismlar (barter – barter, broker – broker, gamburger – hamburger, homiy – sponsor, triller – thriller, investor – investor, kompyuter – computer). Bu eng katta guruh.

2. -ing boʻgʻini mavjud soʻzlar: ikki boʻgʻinli soʻzlar – birinchi boʻgʻinga urgʻu (lizing – lizing, reyting – rating, bemaqsad – unmeaning), ikki yoki undan ortiq boʻgʻinli soʻzlarda urgʻu oldingi – ing boʻgʻiniga tushadi (muhandislik). Ushbu guruhni istisno qilish marketing / marketing soʻzining oʻzgarishida koʻrish mumkin.

3. -ment, uch, toʻrt boʻgʻinli soʻzlar – birinchi va ikkinchi boʻgʻinlardagi urgʻu (impeachment – ayblash, qoralash). Oddiy urgʻuni birlashtirish tendensiyasiga ega boʻlgan soʻzlarning soni (pasayib ketgan barcha shakllarda yoki faqat koʻplik shakllarida): unashish, uchrashuv – engagement.

Ingliz tilidagi baʼzi soʻzlar talaffuziga soʻzning ichki maʼnosi taʼsir qiladi (ona tilida topish qiyin).

Masalan:

Buffet -Bufet [ˈbʊfeɪ]

Buffer - Taymer [ˈbʌfə]

Ochiq va yopiq kabi tushunchalarni ona tili va ingliz tilida ham uchratish mumkin. Ona tilida ushbu ochiqlik xususiyati talaffuzga taʼsir qilmaydi. Ingliz tilida taʼkidlangan unlining talaffuzi hal qiluvchi rol oʻynaydi:

Kate [keɪt] (ochiq) – Katya

Mushuk [kæt] (yopiq) – mushuk

Fonetik tahlilni bajarish va takrorlashda oʻquvchilar harflar va tovushlar sonidagi farq koʻp tillarga xos ekanligini eshlashlari foydalidir. Bu ingliz tilida ham kuzatiladi, lekin ona tiliga qaraganda ancha qiyin. Masalan, ingliz tilida harflar va tovushlar orasidagi farq ona tilidan koʻra koʻproq ahamiyatga ega boʻlishi mumkin.

Ingliz tili fonetikasidagi ayrim farqli jihatlar

Soʻz	Transkripsiya	Harflar va tovushlar
Mother	[ˈmʌðə]	4 harf, 4 tovush
Cat	[kæt]	3 harf, 3 tovush
Daughter	[ˈdɔːtə]	8 harf, 4 tovush
Neighborhood	[ˈneɪbəˌhʊːd]	12 harf, 8 tovush
Box	[bɒks]	3 harf, 4 tovush
Wrestle	[ˈres(ə)l]	7 harf, 4 tovush

Ushbu misollar oʻquvchilarga oʻrganilayotgan ikki tilning oʻxshashligini anglashga yordam beradi va bu “ona tili barcha tillar orasida eng qiyini” degan qarashni inkor etadi. Aksincha, ingliz tilida soʻzlarning talaffuzi nafaqat ushbu tilni oʻrganadiganlar uchun, balki ona tilida soʻzlashuvchilarning oʻzlari uchun ham murakkabliklar tugʻdiradi. Talaffuz qoidalarida juda koʻp istisnolar mavjudki, ularni eslash qiyin, shuning uchun inglizlar ham oʻzlari uchun notanish soʻzlarga duch kelganda, uning talaffuzini lugʻatdan oʻrganishga majbur boʻlishadi.

II. Lugʻat. Frazologiya. Koʻpgina tilshunoslar semantik jihatdan bir-biriga bogʻliq boʻlgan kichik tizimlarni bogʻlashni maqsadga muvofiq deb hisoblashadi. Bu har bir tizimning leksik elementlarini aniqlashga, ular orasidagi tasodifiy momentlarni belgilashga, shuningdek, integratsiyalashgan tillarda har bir soʻz yoki bir xil mavzuga ega soʻzlarning semantik konturlari nima uchun farq qilishini tushuntirishga imkon beradi. Qarama-qarshi maʼnoga ega soʻzlar ingliz tilida ham oʻrganiladi. Bundan koʻrinib turibdiki, tillarni birga bogʻlab oʻrganish oʻquvchilar soʻz boyligini oshirishga xizmat qiladi.

Natijalar.Maʼlumki, soʻz boyligini oshirishning asosiy usuli soʻz yaratishdir. Shu bilan birga, lugʻatning boyishi til oʻz ichki resurslari bilan ishlay olmasa yoki ekstralingvistik omillar tufayli kirib kelgan soʻzlar tufayli yuzaga keladi. Lugʻat ustida ishlash yoki frazeologiyaga oid darslarda tillararo bogʻlanish usulini qoʻllashning asosiy yoʻnalishi qabul qilingan soʻzlar hisoblanadi. Ulardan lugʻat va nutqni rivojlantirish, matndagi notanish soʻzlarni tushuntirish darslarida foydalanish mumkin. Shu orqali oʻquvchilar har xil turdagi lugʻatlar bilan ishlash koʻnikmalarini egallaydilar.

Lugʻat bilan ishlash oʻquvchi nutqida qoʻllayotgan muayyan soʻzning kelib chiqishi, maʼnosi bilan yaqindan tanishishga, soʻzdan oʻrinli foydalanishga oʻrgatadi. Chunki oʻzi qoʻllayotgan soʻzning qaysi tilga xosligini, anglatadigan maʼnosini bilishi oʻquvchida soʻzga nisbatan ongli yondashuvni shakllantiradi. Bunga koʻplab misollar keltirish mumkin. Masalan, A.Namozov oʻrinli koʻrsatganidek, “lugʻaviy maʼnosi “mahalliy voqealar haqida gazetaga axborot beruvchi xodim” maʼnosini beruvchi “reportaj” soʻzi koʻpchilikka yaxshi tanishdir.

Demak, yuqorida qayd etilgan fikrlar orqali nutqning toʻgʻriligini taʼminlash, yangi soʻzlar, grammatik vositalar, har bir tilga xos namunalar oʻzlashtirilishiga zamin yaratiladi.

“Kuzatuv qogʻozi”ning avvalgilarini koʻpincha “ekvivalent boʻlmagan” deb nomlangan oʻzlashtirmalar asosida paydo boʻladigan soʻzlarni (transkripsiya yoki transliteratsiya yordamida yaratilgan) koʻrib chiqish mumkin.

Oʻzlashtirma soʻzlarning hammasida ona tilida sinonimlar mavjud emas. Baʼzi oʻzlashtirmalar allaqachon mavjud boʻlgan oʻzbekcha ekvivalentning leksik maʼnosini oladi. Soʻzning lugʻaviy maʼnosi torayishi, odatda, qabul qilingan soʻzlarga xosdir. Masalan, ona tilida “it” soʻzi hayvonlarning bir turi, ingliz tilida esa u III shaxs uchun ishlatiladi. Yoki jarima zarbasi. Ona tilida bu futbolda 11 metrlik jarima zarbasi, ingliz tilida penalti- penalti, umuman jarima.

Quyidagi oʻzlashtirma soʻzlarning leksik maʼnosi ham ularning xorijiy sinonimidan sezilarli darajada farq qiladi: “umidsizlik”, “nutq” va “nutq”, “qotil” va “qotil”. Ingliz tilida “kill” feʼli “jonli va jonsiz narsalarning mavjudligini tugatish” degan maʼnoni anglatadi (masalan, maqolani tugatish, rejani oʻldirish

– rejani buzish), ona tilida esa qotil so‘zi “odamlarni o‘ldirishga yollangan” ma’nosini oladi.

Shu o‘rinda “nutq” so‘zi ma’nosiga e’tibor qilaylik.

“Nutq” – og‘zaki nutq, suhbat, jamoat oldida so‘zlashish, tilning xilma-xilligi yoki uslubida gapirish qobiliyati.

“Nutq” – nutq, so‘z lahjasi, talaffuzi, oratorik taqdimot, til, sheva, teatr, nusxa. Shunday qilib, o‘zlashtirma so‘z “nutq” so‘zi faqat bitta leksik ma’noga ega bo‘ldi, bu o‘zlashtiriladigan ona tilidagi o‘xshash ma’nolarga qaraganda ancha torroq (masofadan turib faqat “jamoat oldida so‘zlashish” ma’nosiga bog‘liq).

Ma’lumki, o‘zlashtirma so‘zlar aksariyat hollarda matnlarni oson o‘qish va tushunishga xalaqit beradi. Masalan, hozirgi kunda keng qo‘llaniladigan va rozilik bildirish, biror narsani tasdiqlash uchun xizmat qiladigan OK-“yaxshi”so‘zining ona tilida paydo bo‘lish tarixini hamma ham bilavermaydi.

Xulosa.Shunday qilib, tillararo integratsiya yordamida o‘quvchilarda so‘zlarni o‘zlashtirish va ularni zarur o‘rinlarda qo‘llay bilish ko‘nikmalarini shakllantirish va shu orqali fikrlashga o‘rgatish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Omonova Dildora, N. Q. (2022). Conceptual Bases of Linguistic Competences in Updating the Content of Education. International Journal of Trend in Scientific Research and Development, 6(6), 1546-1550.

2.Muhammadiyev K. Ta’lim samaradorligini oshirishda fanlararo bog‘lanishni tashkil etish //Ta’lim, Fan va Innovatsiya. – Toshkent, 2021. № 5. – B. 47-48.

3.Namozov A. Xorijiy tillarni o‘rganish va o‘rgatishda chet el tajribasi hamda fanlararo bog‘lanish samarasi // Til va adabiyot ta’limi. – Toshkent, 2021. – № 11. – B. 22.

4.Ruzmetova M. O‘zbek va ingliz tillarida olmoshlarning qiyosiy tahlili //Til va adabiyot ta’limi. – Toshkent, 2012. – № 10. – B. 14-16.

5.Ro‘zimuhammad B. Buyuk shaxslar silsilasi // Ma’rifat. – Toshkent, 2002. – № 26. – B.

6.Suyunova X.A. Chet tilini o‘qitish hda matnlardan foydalanish // Til va adabiyot ta’limi. – Toshkent, 2011. – № 9. – B. 76-80.